

Metoder i psykologi

Dette dokument gennemgår de vigtigste metoder til psykologi. Det er uddrag fra kapitel 2 fra psykologiens Veje samt kapitel 2 fra Temaer i Psykologi, C. Pedersen, systime 2024

Indledningsvis handler det om, hvad der kendetegner kvantitative og kvalitative undersøgelser, da alle undersøgelsesmetoder vil tilhøre disse kategorier. Dernæst gennemgås de vigtigste undersøgelsesmetoder, og til sidst er det vurderingen af undersøgelserne.

Ill. 3.13.1 Udsnit fra Rafaels "Skolen i Athen" (1509-11).
iStockphoto.com/estelle75

Fra Psykologiens Veje <https://psykveje.systime.dk/?id=5850>

3. Videnskabsteori og metode.

Kvantitative og kvalitative undersøgelser

I undervisningen vil du igen og igen støde på videnskabelige undersøgelser, som du skal tage stilling til. Derfor er det vigtigt, at du får redskaber til kritisk at vurdere kvaliteten af dem. Det indebærer, at du lærer noget om de forskellige typer af undersøgelser, forskerne bruger, og om hvilke videnskabelige krav, der stilles til gennemførelsen af dem.

Som skemaet nedenunder viser, kan man skelne mellem undersøgelser, der typisk benytter en kvantitativ metode, og undersøgelser der typisk benytter en kvalitativ metode.

Når man har med undersøgelser at gøre, skal man være klar over, at blot fordi en undersøgelse ser videnskabelig ud eller har nogle interessante resultater, er det ikke sikkert, at resultaterne holder. I mange tilfælde kan man stå med det problem, at andre undersøgelser viser helt modsatte resultater, og hvad skal man så tro på? Det er heller ikke sådan, at en nyere undersøgelse automatisk er bedre end en ældre undersøgelse. Og står en undersøgelse helt alene med sine resultater, er der ekstra god grund til at være skeptisk. Der er således flere grunde til at være kritisk overfor de undersøgelser, man møder i undervisningen eller læser om i dagspressen. Det er netop denne kritiske bevidsthed, som dette kapitel skal skabe grundlag for. Vi lægger ud med at se nærmere på den vigtige skelnen mellem kvantitativ metode og kvalitativ metode.

Kvantitativ metode	Kvalitativ metode.
Eksperiment: Forskerne udsætter deltagerne for en eller flere påvirkninger og måler virkningen.	Interview: Forskerne foretager dybdegående interview med et begrænset antal personer.
Korrelationsundersøgelse: Forskerne undersøger statistiske sammenhænge mellem forskellige faktorer.	Casestudie: Forskerne undersøger et enkelt eller nogle få individer.
Kvantitativ observationsundersøgelse: Forskerne observerer en eller flere faktors forekomst hos et eller flere individer.	Kvalitativ observationsundersøgelse: Forskerne observerer et eller flere individers livsverden.
Spørgeskemaundersøgelse: Forskerne indhenter oplysninger fra mange mennesker ved hjælp af faste svarkategorier.	

III. 3.2 Eksempler på undersøgelser, der typisk gør brug af henholdsvis kvantitativ og kvalitativ metode.

Ill..3 Undersøgelse i et laboratorium.

Kvantitativ metode

De undersøgelser, der gør brug af en kvantitativ metode, kan man umiddelbart kende ved, at de benytter data, der kan udtrykkes i tal og gøres til genstand for statistiske beregninger. Når denne metode benyttes indenfor psykologien, betragter forskeren mennesker som objekter, der er ens på en lang række områder, som man kan undersøge. Formålet er først og fremmest at finde frem til almene lovmæssigheder eller til det generelle eller typiske i den måde, mennesker fungerer på. En vigtig ambition, når man benytter kvantitativ metode, er at nå frem til en fuldstændig objektiv beskrivelse af virkeligheden. Derfor er det et fundamentalt krav, at der er kontrol med omstændighederne i de undersøgelser, forskeren foretager, således at han eller hun ikke selv risikerer at påvirke resultaterne. Det er ligeledes kravet til objektivitet, der gør, at forskeren benytter sig af data, der kan udtrykkes i tal og kvantificeres. Den kvantitative metode anvendes først og fremmest inden for den naturvidenskabelige tradition og inden for dele af den samfundsvidenskabelige tradition i psykologi.

Kvalitativ metode

I modsætning til undersøgelser, der gør brug af den kvantitative metode, benytter de undersøgelser, der gør brug af den kvalitative metode, data i form samtaler og udsagn. Når denne metode benyttes inden for psykologien bliver mennesker studeret som subjekter, der i kraft af deres frie vilje og forskellige erfaringer handler ud fra hver deres motiver eller intentioner. For overhovedet at forstå dem, må forskeren spørge ind til deres tanker og følelser og få indblik i deres nære oplevelses- og livsverden. Formålet er først og fremmest at finde frem til det særlige, til de mange forskellige og samvirkende faktorer, der indvirker på nogle menneskers liv i helt bestemte livssituationer eller kontekster. Den kvalitative metode kan man typisk se i brug i casestudier eller interview, hvor forskeren observerer eller stiller detaljerede spørgsmål til et eller nogle få mennesker. Den kvalitative metode benyttes især inden for den humanvidenskabelige og dele af den samfundsvidenskabelige tradition i psykologi.

Den kvalitative forskning kan ikke være objektiv på samme måde som den kvantitative forskning, fordi den bygger på forskerens fortolkning af det, mennesker gør og siger i en bestemt sammenhæng (fx et interview). Fortolkningen vil her altid indeholde en grad af subjektiv vurdering. Det er imidlertid vigtigt, at forskeren, for at gøre sine resultater så pålidelige som mulig, er opmærksom på, at hun ikke uden at vide det, blot lægger sin egen forståelse af virkeligheden ned over sit datamateriale og overser alt det, der bryder med den.

	Kvantitativ metode	Kvalitativ metode
Empiri	Data, der udtrykkes i tal (fx antal skilsmisser, antal svar, antal pulsslag m.m.).	Data i form af samtaler, udsagn, der gør rede for tanker, følelser eller handlinger hos dem, der deltager i undersøgelsen.
Behandling af empiri	Statistisk analyse af data.	Fortolkning af data.
Objektiv - subjektiv	Ideal om objektivitet og dermed om at undgå enhver form for subjektivitet i forskningen.	Anerkendelse af en subjektiv/fortolkende dimension i forskningen.
Formål	Finde frem til det almene, det generelle, mønstrene i mange/alle menneskers liv. Skabe overblik. Forklare årsager til adfærd.	Finde frem til det særlige, det specifikke i nogle få menneskers liv. Skabe indblik. Forstå motiver til adfærd.
Typiske undersøgelsesmetoder	Eksperiment, spørgeskemaundersøgelse, korrelationsundersøgelse, tvillingeundersøgelse, kvantitativ observationsundersøgelse.	Interview, casestudie, kvalitativ observationsundersøgelse.
Eksempel: kriminalitet	Er der sammenhæng mellem lav selvkontrol og kriminalitet? Hvor mange unge begår kriminalitet i dag? Hvilken social baggrund har unge, der begår kriminalitet?	Hvordan kan man forstå den subkultur, unge bandemedlemmer lever i? Hvordan ser unge på institution selv på deres egen kriminalitet?

III. 3.4 Kvantitativ og kvalitativ metode.

Kopi fra Temaer til Psykologi

Eksperiment

Ofte er forskere interesserede i at udtale sig om en mulig **årsagssammenhæng**, altså om én ting er årsag til en anden. Årsagssammenhæng kaldes også for **kausalitet**. Som et eksempel kan vi se på følgende:

1. Graden af forstyrrelse man bliver udsat for fra en mobiltelefon
2. Hvor mange ord man kan huske fra en liste

Her kunne man have en forventning om, at forstyrrelser vil være årsag til, at folk husker færre ord. Med et **eksperiment** kan man netop undersøge den slags årsagssammenhænge. I et eksperiment kontrollerer forskerne nemlig systematisk, hvilke påvirkninger forsøgspersonerne bliver udsat for, og derefter måler forskerne, hvilken effekt disse påvirkninger har. I mange eksperimenter gør man det, at man inddeler forsøgspersonerne i to eller flere grupper, der påvirkes på forskellig måde. I den mest simple udgave af sådan et eksperiment er der én gruppe, **eksperimentgruppen**, der udsættes for en bestemt påvirkning, og en **kontrolgruppe**, der *ikke* udsættes for denne påvirkning. I vores eksempel med forstyrrelser fra en mobiltelefon kan man forestille sig, at forskerne inddeler forsøgspersonerne i følgende to grupper:

- En gruppe, der bliver forstyrret af en mobiltelefon, mens de skal læse en liste med ord (eksperimentgruppen)
- En gruppe, der læser listen med ord uden at blive forstyrret (kontrolgruppen)

Det er vigtigt, at fordelingen af forsøgspersonerne til de to grupper sker tilfældigt, og at forskerne sørger for, at den eneste forskel på de to grupper er, om de bliver forstyrret eller ej. Det gør det nemlig muligt for forskerne at udtale sig om en eventuel årsagssammenhæng. Hvis det ved en senere test viser sig, at forsøgspersonerne, der blev forstyrret, kan huske færre ord end forsøgspersonerne i kontrolgruppen,

så vil konklusionen være, at forstyrrelsen er årsag til denne forskel. Hvis forskerne har haft god kontrol over betingelserne i eksperimentet, er der ikke umiddelbart grund til at tro, at forskellen mellem gruppernes præstation skulle have en anden årsag.

I nogle eksperimenter sammenligner man forsøgspersonerne med sig selv i stedet for at sammenligne grupper. Fx kan hver forsøgsperson få til opgave at lære én liste med ord, mens de bliver forstyrret af en mobiltelefon, og at lære en anden liste med ord, hvor de ikke bliver forstyrret. Hvis det viser sig, at forsøgspersonerne husker færre ord fra den liste, der blev indlært med forstyrrelser, vil man igen konkludere, at forstyrrelsen er årsag til en dårligere præstation.

Observation

Med metoden **observation** handler det, som navnet antyder, om at forskere netop *observerer* på noget. I psykologiske undersøgelser er det meget ofte adfærd, der observeres på, men det kan også være andre ting, såsom billeder fra hjernescanninger eller niveauet af et bestemt hormon i blodet. Uanset hvad er det en vigtig pointe, at man her "bare" observerer, og ikke systematisk påvirker forsøgspersonerne som i et eksperiment.

Nogle observationsundersøgelser er kvalitative. Hvis vi som eksempel tager samtaler mellem forældre og deres små børn, vil en kvalitativ observationsundersøgelse handle om aspekter ved samtalen, som det er svært at sætte tal på. Er forældrene fx nærværende, og reagerer de på en passende måde på det, barnet siger? Og er samtalen præget af en rolig eller af en mere stresset stemning?

Figur 2.1

En mor i samtale med sit barn.

Foto: iStockphoto.com/Kosamtu

Observationsundersøgelser kan også være kvantitative. Et eksempel kunne være observation af et større antal familier med små børn, hvor forskerne tæller, hvor stort et antal forskellige ord forældrene bruger i samtaler med børnene. Desuden får børnene målt størrelsen af deres ordforråd. Måske finder forskerne så en sammenhæng mellem de to ting, de har målt på: Jo flere forskellige ord forældre bruger, jo større er børnenes ordforråd. En sådan sammenhæng, hvor to ting følges ad, kaldes også en **korrelation**. Vi skal senere komme ind på, at det er vigtigt ikke at forveksle korrelation med kausalitet, altså årsagssammenhæng.

Spørgeskema

Med en **spørgeskemaundersøgelse** kan man nå ud til et stort antal mennesker med spørgsmål om et bestemt emne. I en undersøgelse af folks brug af sociale medier kan man fx bede dem angive, hvor mange timer de bruger på sociale medier om dagen. Man kan også bede dem angive, hvor enige eller uenige de er i en række udsagn som "Jeg ville ønske, at jeg brugte mindre tid på sociale medier". Her skal svarene måske angives på en skala fra 1 til 5 eller en skala, der starter med "Meget uenig" og slutter med "Meget enig". I de nævnte eksempler giver spørgeskemaet kvantitative data, og det vil ofte være målet med en spørgeskemaundersøgelse at sætte tal på nogle tendenser og generalisere resultaterne til en bredere gruppe af mennesker. Ofte vil data også blive brugt til at undersøge korrelationer. Er der fx en korrelation mellem, hvor mange timer folk bruger på sociale medier om dagen, og i hvor høj grad de ville ønske, at de brugte mindre tid på dem?

Spørgeskemaer kan også indeholde spørgsmål, der giver kvalitative data. Det kan være nogle mere åbne spørgsmål, der beder deltagerne uddybe deres svar på de lukkede spørgsmål, der giver kvantitative data.

Interview

Et **interview** er en samtale mellem en interviewer og én eller flere deltagere. Interviews *kan* være kvantitative, men ofte vil de være kvalitative. Senere i bogen kommer vi til at se på en kvalitativ interviewundersøgelse af gymnasieelevers syn på karakterer. Her er en udtalelse fra undersøgelsen, fra en elev i 2g på stx:

Altså, jeg tænker, at karakterer sådan er et spil på en eller anden måde, ikk', og det meget forskelligt sådan fra lærer til lærer ikk'. Jeg føler nogle gange, at det ikke handler så meget om det man siger, men mere om hvordan man får det sagt, og hvordan man aflæser hver lærer ikke. Og nogle gange så synes jeg ikke, at man kan sige det, man inderst inde gerne vil sige, fordi hvad så hvis læreren tænker, ja men det er ikke godt nok...

Katznelson & Louw (2018), s. 52

Som vi allerede har været inde på, kan denne slags data bruges til at opnå et dybdegående indblik i enkeltpersoners tanker, følelser og oplevelse af verden. En fordel ved interviewet er også, at intervieweren har mulighed for at stille opklarende spørgsmål og bede deltagerne om at uddybe deres svar. Intervieweren kan på forhånd have en mere eller mindre fast plan for, hvad der skal spørges om, men der kan også i situationen opstå nye spørgsmål og vise sig perspektiver, som intervieweren ikke havde overvejet på forhånd.

Typisk vil der være relativt få deltagere i en interviewundersøgelse, ikke mindst fordi det tager meget lang tid at behandle data i form af længere samtaler. Det betyder, at det er svært at generalisere resultaterne til en bredere gruppe af mennesker, men ofte vil det heller ikke være formålet. Formålet er netop at få indblik i, hvordan det enkelte individ oplever verden.

Tvillingeundersøgelse

I kapitel 1 blev det nævnt, at diskussionen om arv og miljø har en central plads inden for psykologien. Man kan fx være interesseret i at finde ud af, hvor stor en rolle henholdsvis gener og miljø spiller for individuelle forskelle i et personlighedstræk som udadvendthed. Hvorfor er nogle mennesker mere udadvendte end andre? Forskere benytter sig af forskellige metoder for at undersøge den slags spørgsmål. Én af disse metoder er **tvillingeundersøgelser**.

Figur 2.2

Enæggede tvillinger.

Foto: iStockphoto.com/GoodLifeStudio

I en tvillingeundersøgelse sammenligner man enæggede tvillinger med tveæggede tvillinger af samme køn. Både enæggede og tveæggede tvillinger har delt en livmoder og er født på samme tid, og i disse undersøgelser vokser de også op i det samme hjem. Men der er en afgørende forskel på de to typer tvillinger. Enæggede tvillinger er 100 % genetisk ens, mens tveæggede tvillinger kun er halvt så genetisk ens – præcis som almindelige søskende. Hvis man nu finder, at enæggede tvillinger er markant mere ens end tveæggede tvillinger med hensyn til et bestemt træk, fx udadvendthed, så peger det på genernes betydning. Hvis man omvendt finder, at enæggede tvillinger *ikke* er mere ens end tveæggede tvillinger, så peger det på, at generne har begrænset betydning.

Fra Psykologiens Veje <https://psykveje.systime.dk/?id=5858>

Tvær- og længdesnitsundersøgelse

Tværsnitsundersøgelser bruges i den psykologiske forskning ofte til at undersøge, hvordan en færdighed hos mennesker udvikler sig *over tid*. Ønsker man for eksempel at finde ud af, hvordan hukommelsen generelt forandrer sig over tid hos mennesker, kan man teste et sample af en gruppe 30-årige, en gruppe 40-årige, en gruppe 50-årige osv. Herved kan man sammenligne, hvad de forskellige grupper er i stand til at præstere i de forskellige aldre, og hvordan evnen til at huske eventuelt forandrer sig over tid. En usikkerhed her er imidlertid, at man følger forskellige grupper, som ikke nødvendigvis er sammenlignelige. Det kan jo være, at det er meget afgørende for udfaldet af testen, at de enkelte aldersgrupper er vokset op under meget forskellige livsbetingelser (forskel i ernæring, uddannelse mv.). Indenfor udviklingspsykologien har man især gjort brug af tværsnitsundersøgelser til at finde ud af, hvordan forskellige motoriske og kognitive færdigheder udvikles i de tidlige år, ved at se på hvordan de kommer til udtryk hos grupper af børn i forskellige aldre.

I længdesnitsundersøgelser undersøger man ikke forskellige grupper af mennesker over tid, men den samme gruppe mennesker over tid. Længdesnitsundersøgelserne kan udformes på to måder. Der kan enten være tale om retrospektive eller om prospektive undersøgelser.

Lad os starte med at se på de *retrospektive undersøgelser*. Retrospektiv betyder tilbageskuende. Her undersøger forskerne typisk en gruppe mennesker med nogle bestemte karakteristika (fx depression, alkoholmisbrug, omsorgssvigt, kriminalitet). Derefter kigger de tilbage i tiden, enten via spørgeskemaer eller interview om deres fortid eller ved at undersøge data, som tidligere er blevet registreret om dem i arkiver og andre undersøgelser. Herved får forskerne mulighed for at se, om der er nogle bestemte forhold i fortiden, for eksempel nogle bestemte opvækstvilkår, som gruppen har til fælles. Er det tilfældet, kan man tale om en sammenhæng mellem bestemte opvækstvilkår og senere karakteristika. Her taler man altså ikke om årsager, men kun om sammenhænge eller korrelationer.

En afgørende svaghed ved retrospektive undersøgelser, der benytter en gruppe mennesker med bestemte karakteristika og derudfra ser tilbage i tiden, er imidlertid, at disse undersøgelser ikke er i stand til at tage højde for, om der findes personer, der har de samme opvækstvilkår, men ikke udvikler de karakteristika, forskerne finder. Desuden skal man, hvis der er tale om *selvrapportering* via interview eller spørgeskema, være opmærksom på den fejlkilde, der består i, at menneskers hukommelse ikke er fotografisk. Vi husker ofte forkert og blander erindringer sammen, især når det drejer sig om forhold, der ligger langt tilbage i tiden. Man taler her om *recall bias* (fejlhuskning). Man finder dog også eksempler på retrospektive undersøgelser, hvor forskernes udgangspunkt ikke er en bestemt gruppe med bestemte karakteristika, men i stedet et tilfældigt udvalg af mennesker, hvis fortid afdækkes med henblik på at finde sammenhænge mellem deres opvækst og deres aktuelle situation.

Forskerne kan som sagt også foretage *prospektive længdesnitsundersøgelser*. Prospektiv betyder fremadskuende. Her følger forskerne en gruppe mennesker over en årrække. Man udsender spørgeskemaer til dem, interviewer dem eller undersøger dem med jævne mellemrum og får dermed mulighed for at vurdere, om en bestemt udgangssituation, fx bestemte opvækstvilkår, kan have særlige eller måske omvendt meget forskellige konsekvenser senere i livet. De prospektive undersøgelser er langvarige og krævende, fordi man følger deltagerne over lang tid. Desuden kan der være problemer med *bortfald*, fordi nogle dør, rejser væk eller ikke ønsker at fortsætte undersøgelsen. På den anden side har de prospektive undersøgelser ingen recall-bias. Et berømt eksempel på en prospektiv længdesnitsundersøgelse er [Kauai-undersøgelsen](#) fra Hawaii.

Både de retrospektive og de prospektive længdesnitsundersøgelser kan laves, så der indgår både en forsøgs- og en kontrolgruppe. Ofte er der dog i disse tilfælde tale om naturligt forekommende grupper, som derfor hverken er matchede eller randomiserede.

William Goldfarb ønskede i 1940'erne i en retrospektiv undersøgelse at finde ud af, hvilken effekt institutionsophold i de første leveår havde på børns intelligens. Han testede derfor ved puberteten to grupper, en forsøgsgruppe, der bestod af børn, der havde opholdt sig på institution de første tre år af livet, og en kontrolgruppe, der bestod af børn, der ikke havde været på institution. Resultatet var, at institutionsbørnene havde en lavere intelligenskvotient end de børn, der var vokset op hjemme. Resultatet kan dog ikke med sikkerhed afgøre, at den lavere IK skyldes opholdet på institution. Den kan også skyldes arvelige forhold, og den kan desuden være et resultat af institutionsbørnenes senere opvækst i en adoptionsfamilie.

Casestudie <https://psykveje.systime.dk/?id=5854>

De fleste af de undersøgelsesmetoder, vi indtil nu har præsenteret, har involveret flere og ofte rigtig mange mennesker, men der er også lang tradition inden for psykologien for at have fokus på enkeltpersoner. Casestudier (case: tilfælde) er en kvalitativ og dybdeborende undersøgelsesmetode af en enkelt eller nogle få personer, hvor man både kan benytte sig af observation, interview, test af forskellig art og skriftlige kilder på samme tid. Inden for psykologien har casestudier især haft fokus på personer, der udviser en særlig adfærd eller har nogle særlige mentale evner eller problemer. Ofte har det vist sig, at disse casestudier har ført til nye psykologiske indsigter eller har kunnet fungere som støtte for psykologiske teorier. [...]

Det er klart, at casestudier har deres klare begrænsninger, idet de kun udtaler sig om ét enkelt eller ganske få tilfælde. Dermed er det forbundet med stor usikkerhed at forsøge at generalisere resultaterne. På den anden side er muligheden for at komme dybden og få mange detaljer med i undersøgelsen ofte stor i casestudier.

Kopi fra Temaer til Psykologi

I løbet af denne bog vil der være beskrivelser af en række konkrete psykologiske undersøgelser. Når man skal forholde sig til psykologiske undersøgelser, kan det være rart med en systematisk måde at gå til det på, og i den forbindelse er der nogle spørgsmål, som det altid vil være relevant at overveje.

Faste spørgsmål til psykologiske undersøgelser

- Hvad er formålet med undersøgelsen?
- Hvem er deltagerne (forsøgspersonerne) i undersøgelsen?
- Hvilken metode bruger forskerne (Er det én af metoderne eksperiment, observation, spørgeskema eller interview? Er data kvantitative eller kvalitative?)?
- Hvad er undersøgelsens resultater?
- Hvordan fortolker forskerne undersøgelsens resultater?
- Er der noget ved undersøgelsen, man kan forholde sig kritisk til (fx ved metoden, fortolkningen af resultaterne eller det etiske)?

Med inspiration fra Morell (2018)

Der kunne også stilles andre relevante spørgsmål, men svarer man på spørgsmålene ovenfor, kan man skabe sig et godt overblik over en undersøgelse.

Det sværeste spørgsmål at besvare vil som regel være det sidste om at forholde sig kritisk. Kritikken vil afhænge meget af den specifikke undersøgelse, så det er ikke muligt at give en guide til kritisk vurdering, der kan dække alle tænkelige kritikpunkter. Der er dog visse generelle begreber og overvejelser, som det kan være nyttigt at kende til. Vi vil her se på nogle af dem.

Korrelation og kausalitet

Du har måske bemærket, at der på listen over de faste spørgsmål både er et spørgsmål om undersøgelsens resultater og et spørgsmål om forskernes *fortolkning* af resultaterne. Det er meget vigtigt at skelne mellem de to ting, for det vil stort set altid være muligt at give forskellige fortolkninger af de samme resultater. Det ser man blandt andet i forbindelse med korrelation og kausalitet.

At der er en korrelation mellem to ting betyder, som tidligere nævnt, at de følges ad. Det kan fx være, at hvis der sker en stigning i den ene, så sker der også en stigning i den anden. Kausalitet betyder, at der er en årsagssammenhæng mellem to ting: Den ene ting er årsag til den anden. Vi vil med et eksempel illustrere, at man skal passe på ikke at forveksle korrelation og kausalitet. Vi forestiller os, at man i en undersøgelse har målt på følgende for et stort antal studerende:

A: Selvværd

B: Succes i uddannelsessystemet

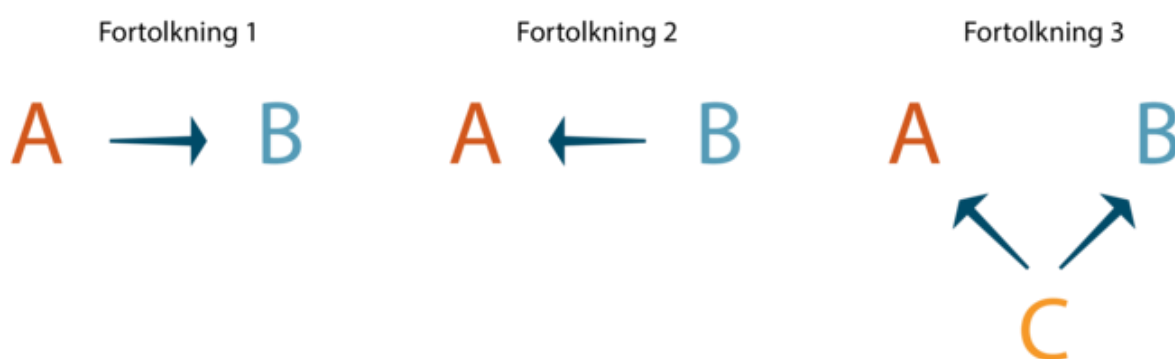
Lad os sige, at man har fundet en korrelation mellem A og B, nemlig at der er en generel tendens til, at *jo højere selvværd studerende har, jo større succes har de i uddannelsessystemet.*

Én mulig fortolkning af korrelationen er, at der går en årsagssammenhæng fra A til B – at studerende med et højt selvværd tror på sig selv, og at det fører til gode præstationer.

En anden mulig fortolkning er, at årsagssammenhængen går i den modsatte retning, fra B til A – at gode præstationer på uddannelsen fører til et højt selvværd.

En tredje mulig forklaring på korrelationen er, at både A og B påvirkes af en helt tredje ting C – en såkaldt **confounder**. Det kunne fx være de studerendes socioøkonomiske baggrund, som har at gøre med deres forældres indkomst, uddannelse og erhverv. Måske fører det at komme fra en ressourcestærk baggrund *både* til højere selvværd og til større succes i uddannelsessystemet. Det vil betyde, at selvværd og succes følges ad (de korrelerer), selv hvis der ikke er nogen årsagssammenhæng mellem dem.

Eksemplet illustrerer den generelle pointe: Man kan ikke uden videre udtale sig om kausalitet, altså årsagssammenhæng, ud fra en korrelation. Det er ikke sikkert, at der overhovedet er tale om kausalitet – og hvis der er, kan man ikke umiddelbart vide, i hvilken retning kausaliteten går.

Figur 2.3

Tre mulige fortolkninger af en korrelation mellem A og B. En fjerde mulig fortolkning er, at korrelationen simpelthen skyldes en tilfældighed.

Repræsentativitet

Hvis forskere ønsker at generalisere resultaterne af en undersøgelse, er det vigtigt, at undersøgelsens deltagere er **repræsentative** for den gruppe, man gerne vil generalisere til. Det betyder, at deltagerne i undersøgelsen ideelt set afspejler denne større gruppe med hensyn til blandt andet køn, alder og uddannelsesniveau. Hvis alle deltagerne eksempelvis er unge, er det ikke sikkert, at resultaterne kan generaliseres til andre aldersgrupper. Desuden er det relevant at se på, hvor mange deltagere der er med i undersøgelsen. Det kan være problematisk at generalisere resultaterne, hvis der er meget få deltagere.

Forsøgseffekt

Det er let at forestille sig, at ens adfærd kan blive påvirket af, at man er med i en videnskabelig undersøgelse, fx hvis man bliver observeret. Man taler om **forsøgseffekten**, som handler om, at selve det at være med i en undersøgelse påvirker mennesker til at opføre sig anderledes, end de ellers ville have gjort. På grund af forsøgseffekten er det ofte en udfordring i psykologiske undersøgelser at kommet til at måle på den naturlige adfærd, som man gerne vil sige noget om.

Forsøgsledereffekt

Forskere vil som regel have nogle specifikke forventninger om, hvad resultaterne af deres undersøgelse vil vise. Da forskere også bare er mennesker, kan disse forventninger påvirke deres adfærd over for forsøgspersonerne, hvilket så igen påvirker forsøgspersonernes adfærd. Under et eksperiment kommer forsøgslederen måske til, uden at tænke over det, at skubbe forsøgspersonernes

adfærd i en bestemt retning, der bekræfter det, man på forhånd forventede. Dette kaldes **forsøgsledereffekten**.

Kontroleffekt

Som forsøgsperson i en undersøgelse kan det være svært eller umuligt ikke at prøve at gætte på, hvad forskernes formål med undersøgelsen er. Hvis forsøgspersonerne mener, at de har gættet formålet, kan det påvirke deres adfærd. Man taler her om **kontroleffekten**. Nogle er måske "gode forsøgspersoner", som forsøger at opføre sig sådan, at forskerne kan lykkes med at påvise det, de forventer at se i undersøgelsen. På denne og andre måder kan gætterier om undersøgelsens formål betyde, at forsøgspersonernes adfærd bliver mindre naturlig.

Kunstige situationer

I nogle psykologiske undersøgelser placeres forsøgspersonerne i nogle ret kunstige situationer. Det gælder især i **laboratorieeksperimenter**, som er eksperimenter, der foregår i et laboratorium, typisk på et universitet. I nogle tilfælde kan situationerne ligge så langt fra noget, folk oplever i dagligdagen, at man kan sætte spørgsmålstegn ved, i hvor høj grad eksperimentets resultater kan sige noget om folks adfærd i mere naturlige situationer uden for laboratoriet.

En anden form for eksperiment er **felteksperimenter**, som foregår ude i "den virkelige verden", med situationer der mere ligner noget, som folk faktisk kommer ud for i dagligdagen. Her kan det være mere oplagt, at resultaterne kan sige noget om forsøgspersonernes naturlige adfærd. Til gengæld kan man i felteksperimenter ikke opnå den samme grad af kontrol med situationen, som man kan i laboratorieeksperimenter.

Figur 2.4

Gruppe af mennesker, der skal i gang med noget frivilligt arbejde. Kan eksempelvis denne slags adfærd forklares og forstås på baggrund af kunstige situationer i et laboratorium?

Foto: iStockphoto.com/SolStock

Selvrapportering

Når man undersøger noget ved hjælp af spørgeskemaer og interviews er der tale om **selvrapportering**, dvs. at deltagerne i undersøgelsen selv fortæller om deres adfærd, holdninger og så videre.

Selvrapportering kan være problematisk af flere grunde. Én af dem er, at mennesker generelt gerne vil fremstille sig selv i det bedst mulige lys. På grund af denne tendens kan man ikke altid være sikker på, at deltagerne er ærlige i deres svar, selv hvis besvarelsen er anonym. Det gælder især på områder, hvor nogle svar er mere socialt acceptable end andre, som hvis man bliver spurgt om, hvor hjælpsom man er over for folk i nød. Et andet problem ved selvrapportering er, at selv hvis folk gør deres ypperste for at være ærlige, så er det ikke sikkert, at de altid har den fulde indsigt i, hvad der egentlig ligger bag deres adfærd og holdninger.

Etiske retningslinjer

En kritisk vurdering af en psykologisk undersøgelse indebærer også at overveje, om der er nogle etiske problemstillinger forbundet med undersøgelsen. Blandt andet hos *British Psychological*

Society og *American Psychological Association* kan man finde etiske retningslinjer for psykologisk forskning. Der følger her en kort sammenfatning af nogle af dem.

Informeret samtykke: Forskerne skal så vidt muligt indhente informeret samtykke fra deltagerne i undersøgelsen. Dette betyder, at deltagerne siger ja til at medvirke, og at de ved, hvad de siger ja til, fordi forskerne på forhånd forklarer, hvad undersøgelsen går ud på. Herunder skal forskerne fortælle om mulige kilder til risiko eller ubehag i forbindelse med undersøgelsen.

Bedrag: Nogle undersøgelser kan ikke udføres, uden at forskerne i et vist omfang bedrager forsøgspersonerne. Især i eksperimenter kan det være nødvendigt at skjule det egentlige formål for at modvirke kontroreffekten. Forskere skal dog begrænse bedrag til et absolut minimum.

Debriefing: I undersøgelser, hvor deltagerne ved, at de har været med i en undersøgelse, skal de efterfølgende have mulighed for at snakke med en forsker, og forskeren skal give deltagerne den information, der er nødvendig, for at de får en fuld forståelse for undersøgelsen og dens formål. Har der været bedrag involveret, skal det afsløres her.

Beskyttelse af deltagerne: Forskerne må ikke udsætte deltagerne for påvirkninger, der skader dem fysisk eller psykisk. Generelt kan man sige, at deltagerne ikke må sættes i situationer, der udgør en større risiko for skade, end hvad der er almindeligt i dagligdagen.

Anonymitet: Forskerne skal sørge for, at deltagerne i en undersøgelse forbliver anonyme, medmindre andet aftales.

Retten til at fortryde: Det skal gøres klart for deltagerne, at de har retten til at fortryde og afbryde deres deltagelse i undersøgelsen på et hvilket som helst tidspunkt.

Fra Psykologiens Veje <https://psykveje.systime.dk/?id=5853>

Undersøgelsens kvalitet

Når man skal vurdere kvaliteten af en undersøgelse, spørger man til to helt centrale ting, nemlig til undersøgelsens validitet og reliabilitet - dvs. dens gyldighed og troværdighed. Validiteten kan man yderligere dele op i intern, ekstern og økologisk validitet.

Det, man imidlertid skal være opmærksom på, er, at validitet ikke er det samme i kvantitative og kvalitative undersøgelser. Til kvantitative undersøgelser stiller man skrappe krav om objektivitet og generaliserbarhed, som de kvalitative undersøgelser aldrig kan leve op til. Kvalitative undersøgelser bygger på forskerens fortolkninger af det, mennesker gør og siger i en bestemt sammenhæng. Fortolkningerne vil altid indeholde en grad af subjektiv vurdering. Desuden ligger fokus i de kvalitative undersøgelser for det meste ikke på, om resultaterne kan generaliseres, men mere på, om de kan give et tilstrækkelig dækkende billede af den situation og de menneskers liv, der undersøges.

- **Intern validitet:** Drejer sig om, hvorvidt undersøgelsen og den efterfølgende behandling af datamaterialet er korrekt foretaget, og der ikke optræder [bias](#) eller andre forstyrrende variable, som forskerne ikke har kontrol over.
- **Ekstern validitet:** Drejer sig om, i hvor høj grad resultaterne af en undersøgelse kan generaliseres til at gælde andre situationer og individer end undersøgelsens. Kravet gælder primært kvantitative undersøgelser. Ved kvalitative undersøgelser kan man i stedet se på, om undersøgelsens konklusioner understøttes af veletablerede teorier på området.

- **Økologisk validitet:** Drejer sig om, hvorvidt undersøgelsens resultater kan overføres til virkelighedens verden. Især laboratorieeksperimenter kan have problemer med lav økologisk validitet, fordi de foregår i et kunstigt miljø, mens for eksempel felteksperimenter, interview, feltobservationer og casestudier omvendt kan have en høj økologisk validitet.
- **Reliabilitet:** Drejer sig om, hvorvidt undersøgelsens resultater kan bekræftes af andre undersøgelser. En vigtig måde, hvorpå man kan vurdere en undersøgelses reliabilitet, er ganske enkelt ved at gentage den eller lade andre gentage den og se på, om den giver de samme resultater igen. Her er det afgørende vigtigt, at undersøgelsen er så velbeskrevet og systematisk udført, at den let lader sig gentage. For at sikre en høj reliabilitet kan man benytte sig af flere undersøgelsesmetoder. Det kaldes triangulering.